

УДК 811.161.2(100=16):005.745

У45

Український мовний світ у слов'янському всесвіті: збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Київ, 28-29 листопада 2019 р.) – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. – 92 с.

Редакційна колегія:

Андрущенко В.П., доктор філософських наук, професор, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України;
Висоцький А.В., доктор філологічних наук, професор;
Плющ М.Я., доктор філологічних наук, професор;
Леута О.І., доктор філологічних наук, професор;
Дудко І.В., кандидат філологічних наук, доцент;
Воловенко І.В., кандидат філологічних наук, доцент;
Марчило Л.М., кандидат філологічних наук, доцент

Схвалено до друку на засіданні вченої ради факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка НПУ імені М.П. Драгоманова, протокол № 3 від 25.09.2019 р.

Тези подано в авторській редакції.

Автори тез відповідають за автентичність, достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел, покликання на них.

© НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019

©Автори, 2019

ЗМІСТ

АЛЕКСЕЄВА Світлана Геннадіївна <i>Семантико-синтаксичні особливості приєднувального сурядного компонента у простому ускладненому реченні</i>	6
БАГМУТ Ірина Віталіївна <i>Навчальні видання з української мови як іноземної: досвід Сєвєдського університету</i>	8
БУК Соломія Несторівна <i>Корпусно-лексикографічні виміри великої прози Івана Франка</i>	10
ВЕКУА Наталія Володимирівна <i>Семантична деривація як мовне явище</i>	13
ВИДАЙЧУК Тетяна Леонідівна <i>Українська барокова драма: окремі лінгвістичні аспекти</i>	15
ВОЛОВЕНКО Ірина Володимирівна <i>Метамовна рефлексія як невід'ємний складник політичних промов</i>	18
ГАВРИЛЮК Оксана Романівна <i>Інтенсифікатори допустового значення в складносурядних реченнях інтенсивної протиставно-допустової семантики</i>	20
ГОНТАР Марина Олексіївна <i>Українсько-російський білінгвізм у сфері інтернет-торгівлі: чинники формування та перспективи розвитку</i>	23
ГРИЦЕНКО Світлана Павлівна <i>Лексикон української мови XVI–XVII ст.: статика і динаміка</i>	25
ДАВИДЕНКО Ігор Юрійович <i>Концепт 'СЕРЦЕ' в мовній картині слов'ян (на матеріалі української та польської фразеології)</i>	31
ДЕЛЬ ГАУДІО Сальваторе <i>Деякі міркування про мовну ситуацію в Чернігові</i>	31
ДИШЛЕВА Ганна Володимирівна <i>Метафоризація фразеологічних одиниць на позначення внутрішнього світу людини у сучасній українській мові</i>	35
ДОЦЕНКО Олена Леонідівна <i>Прагматична пресупозиція в судовому дискурсі</i>	37
ДУДКО Ірина Володимирівна <i>Взаємодія граматичних категорій часу та виду українського дієслова в ономасіологічному аспекті</i>	40

вказати, що фразеологічні одиниці цих двох груп характеризують усе різноманіття життя людини, особливості її внутрішнього світу.

Отже, багата на фразеологічну метафору сфера людських стосунків є яскравою ілюстрацією антропоцентричності фразеологічної картини світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Потебня О. О. Естетика і поетика слова: монографія. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.
2. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах (основные семантические процессы): монографія. Киев: Наук. думка, 1989. 256 с.
3. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 494 с.
4. Черданцева Т. З. Метафора и символ во фразеологических единицах. *Метафора в языке и тексте* / под ред. Т. З. Черданцевой. Москва: Наука, 1988. С. 78-92.

ДОЦЕНКО Олена Леонідівна

ПРАГМАТИЧНА ПРЕСУПОЗИЦІЯ В СУДОВОМУ ДИСКУРСІ

Під пресупозиціями лінгвісти здебільшого розуміють умови, необхідні для успішної комунікації, – прагматичні пресупозиції. Наприклад, Ч. Філлмор пише: «Під пресупозиційним аспектом ситуації вербальної комунікації я маю на увазі ті умови, які повинні бути задоволені, перш ніж вживається речення» [3, 120]. Подібний погляд має Н.Д. Арутюнова, розглядаючи прагматичні (або ситуативні) пресупозиції як такі «передумови та попередні умови, які, не входячи до мовного значення висловлювання, створюють підґрунтя для його вживання і дозволяють досягти комунікативної мети» [1, 89]. Такими умовами є, наприклад, те, що учасники комунікації розуміють один одного, знають мову, не жартують тощо. В. Кінан як прагматичні пресупозиції розглядає статус, вид відносин, стать, вік, стосунки осіб, що беруть участь у комунікації; місцезнаходження учасників мовного акту і самих предметів, що згадуються в реченні; час тощо. Він пише: «Пресупозиції – це умови, яким повинен відповідати світ для того, щоб висловлювання могло бути сприйняте в його прямому значенні» [2, 49]. Таке потрактування

прагматичної пресупозиції дозволяє відрізнити її від спільного когнітивного фонду мовців (фонових знань), які є інформацією, наявною у свідомості комунікантів, однак не пов'язаною безпосередньо з відповідною судовою справою. Прагматична пресупозиція розглядається нами як уявлення про спільний когнітивний фонд учасників судового дискурсу, що стосується судової справи і є необхідним для адекватної інтерпретації висловлювань. Наприклад, у промові адвоката Теофіла Окуневського, виголошеній на захист М. Січинського, згадується аналогічна справа, яка відбулася в Російській Імперії: *«Коли в подібнім випадку в 1878 р. російська учителька Вера Засуліч пірвала ся на петербургського Генерала Трепова за те, що він невинних посилав на Сибір і велів їх в додатку сікти різками, судді присяжні, в більшій частині державні урядники, на поставлене їм питанні, чи винна Віра Засуліч наміреного убийства, відповіли одностайно: «Ні, бо се загальне обурення вистрілило з револьвера. Ми всі тут винні!».* Се був людський суд, про який навіть віденська урядова преса висловила ся, що таким рішенням не нарушено, ані закона ані держави, а висловлено ним лиш етичну правду та протест проти надужиття і знуцання репрезентантів влади». Така інформація, яку ми визначаємо як фонові знання, не стосується безпосередньо суті справи М. Січинського, і оскільки ні на початку ХХ ст. в Австро-Угорщині (коли було виголошено цю промову), ні зараз в Україні не діє принцип аналогії права, не може братися до уваги судом під час ухвалення рішення. Однак такі відомості могли використовуватися як засіб психологічного впливу на присяжних.

Прагматичні пресупозиції являють собою необхідні для ефективної комунікації спільні знання учасників судового дискурсу обставин справи, що є об'єктом судового розгляду. Наприклад, у протоколі судового засідання від 6 жовтня 2009 року Октябрського районного суду м. Полтави у справі № 1-610/09 відбито спілкування адвоката К. зі свідком Ф.: *На запитання адвоката К. хто проводив огляд місця події 21.10.08р. в с. Погарщина Ф. відповів: – Огляд місця події проводив я.* Прагматична пресупозиція діалогу: *«21 жовтня 2008 року був проведений огляд місця події. в с. Погарщина».* Прагматичною пресупозицією наступного фрагмента протоколу, що відбиває діалог адвоката і свідка: *На запитання адвоката К. коли приїхав Т. свідок Ф. відповів: Т. приїхав на місце події пізніше,* – є інформація «Т. був присутній на місці події». Отже, як прагматичні

пресупозиції ми розглядаємо спільні знання про обставини справи, що є предметом судового розгляду, які забезпечують умови успішної комунікації учасників судового процесу.

Типовим для судового дискурсу є з'ясування відомостей про учасників процесу й оголошення цієї інформації під час судового засідання. За таких умов мовці (особливо професійні учасники судового дискурсу) мають уявлення про комунікативну компетенцію співрозмовників, ступінь їх обізнаності в ситуації, що стала предметом розгляду в суді, тобто враховують інформацію, яку можна визначити як комунікативну пресупозицію. Причому в одному й тому висловлюванні реалізуються кілька пресупозиційних планів. Так, у вже аналізованому висловленні з опитування адвокатом свідка на етапі судового слідства «Хто проводив огляд місця події 21.10.08р. в с. Погарщина» адвокат знає, що свідок Ф. – слідчий слідчого відділу Лохвицького РВ ГУМВС України в Полтавській області, а отже, до його функціональних обов'язків входить проведення огляду місця події правопорушення чи злочину, тому сформульоване адвокатом запитання має лише уточнювальний характер, відповідь на нього необхідна для з'ясування причетності свідка до ситуації.

Специфікою пресупозиції як елемента комунікативно-прагматичної структури судового дискурсу є категоричне недопущення вживання слів у непрямому значенні, а також будь-які синтагматичні відхилення від узвичаєних норм сполучуваності компонентів висловлення, оскільки такі семантико-синтагматичні аномалії можуть призвести до неправильного трактування висловлення і до негативних юридичних наслідків.

Отже, судовий дискурс – носій як експліцитної, так і імпліцитної інформації, причому інформаційні потоки в ньому є нормативно визначеними та процесуально контрольованими, що дозволяє всебічно дослідити явище, яке стало предметом судової суперечки, сформулювати про нього об'єктивне уявлення та схвалити правильне рішення. Відхилення від норм організації комунікативного процесу в судовому засіданні призводять до мовленнєвих аномалій та юридичних помилок. З огляду на це вважаємо за потрібне подальше ґрунтовне дослідження особливостей співвідношення експліцитного й імпліцитного планів змісту судового дискурсу та різних типів неявних смислів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике [Текст] / Н. Д. Арутюнова // Известия АН СССР, сер. ЛиЯ. – 1973, т. 32. – С. 84–89.
2. Keenan E. Two kinds of presupposition in natural language [Текст] / E. Keenan // Studies in syntax and semantics. – Dordrecht, 1971.
3. Fillmore C. Types of lexical information [Текст] / C. Fillmore // Studies in syntax and semantics. – Dordrecht, 1969. – P. 109–137.

ДУДКО Ірина Володимирівна

ВЗАЄМОДІЯ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ ЧАСУ ТА ВИДУ УКРАЇНСЬКОГО ДІЄСЛОВА В ОНОМАСІОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

Для традиційної і функційної граматики проблема міжкатегорійної взаємодії залишається надзвичайно актуальною.

Необхідно зауважити, що наразі в мовознавстві немає достатньо обґрунтованої й викладеної теорії взаємодії, крім того, нерідко в тому самому контексті поряд з терміном “взаємодія” широко вживають терміни “взаємозалежність”, “взаємозумовленість”, “взаємозв’язок” без чіткої їх диференціації [1, 15-17].

В.С. Храковський робить спробу обґрунтувати та проілюструвати явище взаємодії граматичних категорій дієслова на матеріалі різноструктурних мов. Вихідними постулатами дослідника є такі: 1) взаємодія – один з різновидів відношення, що пов’язує дві граматичні категорії, 2) інші різновиди цього відношення – взаємозумовленість, взаємозалежність і взаємозв’язок, 3) взаємодія – це таке відношення між граматичними категоріями, за якого обидві категорії функціонують злагоджено і впливають одна на одну таким чином, що може призводити до видозміни обидвох граматичних категорій (принаймні однієї), 4) взаємодію варто відрізнити від взаємозумовленості, яка має місце у випадку обов’язкового співіснування двох категорій [6, 25].

В описових граматиках часто предметом дослідження постають пари граматичних категорій, які кваліфікують як взаємопов’язані або взаємозалежні (наприклад, категорії виду-часу, часу-способу тощо) [1, 16]. Їхню взаємозалежність пояснюють семантичними чинниками, зокрема наявністю загального семантичного компонента у сполучених категорій. Отже, можна припустити, що

ГОНТАР Марина Олексіївна, кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник, Інститут української мови Національної академії наук України (м. Київ, Україна)

ГРИЦЕНКО Світлана Павлівна, доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

ДАВИДЕНКО Ігор Юрійович, кандидат філологічних наук, учитель української мови та літератури, СШ № 193 (м. Київ, Україна)

ДЕЛЬ ГАУДІО Сальваторе, доктор філософії, габілітований, професор кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства Інституту філології, Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна)

ДИШЛЕВА Ганна Володимирівна, викладач кафедри іноземних мов за фахом, Національний авіаційний університет (м. Київ, Україна)

ДОЦЕНКО Олена Леонідівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Інституту філології, Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна)

ДУДКО Ірина Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (м. Київ, Україна)

ДУДКО Ольга Леонідівна, магістрантка 1-го року навчання факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (м. Київ, Україна)

